

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ПАЛЮХА АНДРІЯ ІГОРОВИЧА
«Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування»
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика, судова
експертиза, оперативно-розшукова діяльність

Дослідження проблем участі прокурора в доказуванні під час досудового розслідування набуває особливої актуальності у світлі оновлення українського законодавства в сфері правової регламентації діяльності органів прокуратури та закріплення правової позиції щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Безумовно, прокурор на стадії досудового розслідування є гарантом законності, забезпечення прав і законних інтересів учасників процесу, і не применшуючи значення прокурорського нагляду за виконанням законів органами досудового розслідування, визнаємо, що діяльність прокурора на досудовому розслідуванні неправильно було б звести тільки до контролю за дотриманням процесуальних правил провадження у кримінальному провадженні. Здійснюючи нагляд за додержанням законів при розслідуванні кримінальних правопорушень, прокурор, очевидно, повинен стежити і за виконанням вимог закону про швидке, повне й неупереджене розслідування кримінальних правопорушень і скеровувати цю діяльність, яку здійснює слідчий. Без вирішення завдання швидкого, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення неможливо саме встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, притягнути її до відповідальності та виключити у конкретному кримінальному провадженні можливість притягнення до відповідальності невинуватого. Досягнення цього і є тією кінцевою метою, на яку спрямована вся діяльність органів досудового розслідування і прокурора в стадії досудового розслідування, а саме: щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Активність сторони кримінального провадження, спрямованість її

доказової діяльності визначаються тією функцією, яку вона виконує у кримінальному провадженні, тим напрямом процесуальної діяльності, що здійснюється з метою реалізації завдань кримінального провадження суб'єктами, які уповноважені на ведення процесу або наділені правами для активної участі у кримінальному провадженні для захисту своїх прав та законних інтересів. Отож, обов'язок доказування (тягар доказування) обставин, передбачених ст. 91 КПК України, і перш за все події кримінального правопорушення та винуватості підозрюваного, покладається на слідчого та прокурора (тобто сторону обвинувачення).

Правильною є позиція дисертанта, який вказує, що правильне окреслення ролі та встановлення місця прокурора під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні з урахуванням специфічних функцій, які на нього покладаються у сфері доказування в кримінальних провадженнях, дасть змогу розкрити зміст, структуру і межі діяльності прокурора (с. 5 дисертації).

Автор наводить аналіз стану дослідження теми провідними вченими-процесуалістами, об'єктивно стверджує про відсутність комплексного дослідження участі прокурора в доказуванні під час досудового розслідування з огляду на вступ в дію нового кримінального процесуального законодавства України. Вищевикладене підтверджує актуальність теми виконаної роботи, так як важливу роль у підвищенні ефективності розслідування кримінальних правопорушень повинні виконувати наукові дослідження, та практичні рекомендації, розроблені на їх основі.

Теоретико-методологічна основа дослідження ґрунтовна і всебічна. Цього дисертант досягає завдяки використанню сукупності загальнонаукових (аналіз, синтез, порівняння) і спеціальних методів, характерних для правових досліджень, які використані у роботі у їх взаємозв'язку та взаємозалежності з метою забезпечення її повнотою, об'єктивністю і достовірністю отриманих наукових результатів. Діалектичний метод наукового пізнання використано для дослідження зміни та розвитку положень про роль прокурора в процесі

доказування у кримінальному провадженні під час досудового розслідування (підрозділи 1.1–1.3, 2.1). Формально-логічний метод застосовано під час дослідження змісту норм кримінального процесуального законодавства, які регламентують повноваження прокурора на стадії досудового розслідування (підрозділи 1.2–1.3, 2.1–2.4, 3.1–3.2). Історичний метод уможливив аналіз основних підходів до розуміння функціонального призначення прокурора у кримінальному провадженні, закономірностей та напрямків подальшого розвитку вказаного інституту (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод використано під час зіставлення норм чинного КПК України та КПК України 1960 року, а також норм національного та зарубіжного кримінального процесуального законодавства (підрозділи 1.1–1.2). Формально-юридичний та метод категоріального аналізу застосовано для розуміння сутності і тлумачення окремих правових норм стосовно здійснення доказової діяльності прокурора у досудовому розслідуванні та реалізації ним повноважень щодо процесуального керівництва; для формулювання дефініцій і висновків (підрозділи 2.1–2.4, 3.1–3.2, висновки). За допомогою соціологічного (опитування) та статистичного методів виявлено стан і недоліки слідчо-прокурорської практики в розрізі здійснення доказування під час досудового розслідування.

Емпіричну базу дисертації склали матеріали вивчення 200 кримінальних проваджень у період з січня 2013 до липня 2015 року, матеріали практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), результати опитування (60 працівників місцевих прокуратур Львівської області та 150 слідчих органів Національної поліції у Львівській області). В процесі дослідження автором використано більш ніж двадцятирічний особистий досвід роботи в органах прокуратури. Аналіз представлених результатів анкетування та посилання на них у тексті роботи (с.с. 27, 38, 39, 43, 54, 55, 57, 65, 71, 72, 75, 76, 79, 81, 86, 87, 91, 97, 101, 103, 122, 123, 125 дисертації) дає підстави робити висновок про реальність його проведення та об'єктивність представлених результатів.

Відповідає вимогам визначений автором об'єкт дослідження – правовідносини, у межах яких відбувається доказова діяльність прокурора під час досудового розслідування, відповідно предмет – участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування

Для досягнення мети вирішувалось вісім задач, які кореспондують з планом роботи та висновками, що демонструє послідовний, логічний процес їх виконання.

Аналіз виконаної дослідницької праці та змісту автореферату дає підстави стверджувати, що поставлені завдання виконані, а мета дисертації досягнута. У проведеному дослідженні обґрунтовано і сформульовано положення і висновки, які є новими для науки кримінального процесу і виносяться на захист, зокрема найважливішими з них вважаю:

– обґрунтовано некоректність визначення у п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України повноваження прокурора щодо нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування у формі підтримання державного обвинувачення в суді, відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни його або висунення додаткового обвинувачення як такого, що виходить за межі категорії процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

– доведено доцільність вживання терміну підстави повідомлення про підозру замість випадків повідомлення про підозру і тлумачення їх як такого правового явища, на якому базується прийняте рішення.

У дисертації автором на підставі дослідження наукових поглядів вчених розвинуто теоретичне визначення таких понять:

– кримінальне переслідування – це процесуальна діяльність прокурора, слідчого зі встановлення події кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила, інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, та зі забезпечення притягнення її до відповідальності у встановленому законом порядку;

– повідомлення особі про підозру – це інститут кримінального процесуального права, який полягає у вчиненні процесуальних дій

компетентним державним органом чи посадовою особою (прокурором або за погодженням з прокурором слідчим), що реалізуються у відповідному правозастосовчому акті, що тягне за собою притягнення особи до кримінальної відповідальності та набуття цією особою відповідного процесуального статусу (підозрюваного), а також створює передумови для подальшого руху кримінального провадження та виконання завдань кримінального судочинства;

На підставі узагальнення теоретичних положень та аналізу судово-слідчої практики автором пропонуються окремі положення КПК України викласти в інших редакціях, зокрема:

– включити до ст. 276 КПК України, що визначає достатність доказів при повідомленні особі про підозру як наявність такої їх сукупності, яка приводить прокурора, слідчого до єдино можливого висновку про вчинення кримінального правопорушення певною особою за відсутності при цьому обставин, що виключають злочинність діяння;

– аналіз підстав застосування запобіжних заходів кримінального провадження, які закріплені у чинному КПК України та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, створює нам підґрунтя, аби сформулювати пропозицію щодо виключення пп. 3–4 із ч. 1 ст. 177 КПК України як таких, що охоплюються за своїм змістом пп. 1 та 5 ч. 1 ст. 177 КПК України.

Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані Палюхом А.І. у дисертації, в тому числі й ті, що віднесені до наукової новизни, мають, належний рівень обґрунтованості. Цього дисертант досягнув за рахунок вдалої постановки проблем, якісного аналізу наукових та навчально-методичних джерел, нормативно-правових актів, правильності та повноти висновків дослідження.

Практичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані й використовуються: в науково-дослідній діяльності – як основа для подальшого розроблення та вдосконалення теоретичних положень процесу

доказування під час провадження досудового розслідування; у практичній діяльності слідчих підрозділів; в освітній сфері – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес» і «Теоретичні проблеми кримінального судочинства». Практичне значення також підтверджується актами впровадження у практичну діяльність та освітній процес, які подані як додатки до дисертації (с. 202-206 дисертації).

Отже, результати наукового дослідження дисертанта можуть бути використані при вирішенні широкого кола проблем наукового, правозастосовчого та навчально-виховного характеру і саме в цьому полягає їх практична значущість.

Аналіз представленої дисертації Палюха А.І. «Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування» свідчить, що в ній містяться результати проведених досліджень та отримані автором нові науково-обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують наукове завдання: дослідження питань участі прокурора в доказуванні під час досудового розслідування.

Робота відповідає вимогам, що встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук та позиціям пунктів 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, положення дисертації з достатньою повнотою відображені в 7 публікаціях у виданнях, які входять до переліку фахових. У цих публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи, вони вийшли в світ заздалегідь, що відповідає вимогам згаданої Постанови. Крім того, результати дослідження оприлюднені в доповідях та повідомленнях за результатами участі у науково-практичних заходах, у яких додатково висвітлюється основний зміст дисертації.

Основні положення дослідження Палюха А.І. викладені в авторефераті дисертації, який відповідає вимогам пункту 15 цього ж нормативно-правового акту.

Таким чином, рецензування дисертації Палюха Андрія Ігоровича дає підстави зробити висновок, що вона відповідає вимогам, встановленим до змісту та оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Загальна позитивна оцінка дисертації не виключає можливості висловлення окремих зауважень, виявлення окремих спірних та таких, що потребують додаткової аргументації положень і висновків автора:

1. Спираючись на ст. 121 Конституції України та ст. 2 Закону «Про прокуратуру», автором стверджується, що функція обвинувачення здійснюється в суді прокурором, а отже, виникає на судових стадіях і аж ніяк не під час досудового розслідування. Далі, продовжуючи, дисертант аргументує, що це витікає з положень п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України, в якій державне обвинувачення визначається як процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Обвинувачення, відповідно до положень ст.ст. 290, 291 КПК України, формується під час завершення досудового розслідування складанням обвинувального акта, а розгляд його по суті відбувається вже під час судового розгляду. І здобувач приходить до висновку, що до складання обвинувального акта існує підозра у вчиненні кримінального правопорушення, і про наявність у кримінальному провадженні обвинувачення, відповідно до положень чинного КПК України, говорити не коректно, і, як наслідок, про обвинувальну діяльність прокурора під час досудового розслідування як таку теж (с.29-30).

З власної сторони хочу навести деякі аргументи, зокрема й те, що відповідно до структури й змісту Кримінального процесуального кодексу України, прокурор та й слідчий віднесені до сторони обвинувачення. Тому вважаю, спірною є позиція автора про заперечення обвинувальної діяльності прокурора під час досудового розслідування.

2. Досліджуючи у Розділі 3 «Особливості діяльності прокурора в доказуванні обставин, що обґрунтовують прийняття окремих процесуальних рішень» питання, які висвітлюють проблеми діяльності прокурора у зв'язку з повідомленням особі про підозру (підрозділ 3.1) та особливості участі прокурора в доказуванні обставин, які обґрунтовують застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні (підрозділ 3.2) на мою думку, логічно б виглядало окреслити проблеми участі прокурора в доказуванні під час складання обвинувального акту, як підсумкового документа стадії досудового розслідування.

3. Автор дисертації комплексно підійшов до аналізу слідчо-прокурорської практики, зокрема при визначенні ролі прокурора в доказуванні під час призначення експертиз.

Так автор вказує, що «чинний закон не встановлює обов'язку слідчого сповіщати прокурора про призначення експертизи. Практика ж вимагає сповіщення слідчими прокурора про призначення експертизи. На нашу думку, доцільно, щоб копії постанов про призначення експертиз надходили прокурору. Це давало б можливість виправити помилки слідчих, якщо вони були допущені. Вважаємо, відповідне правило слід закріпити в законі» (с. 104).

Вважаю, що нормативне закріплення такої вимоги може призвести до додаткової формалізації та бюрократизації процесу розслідування кримінальних правопорушень, оскільки в прокурора є достатньо інших механізмів нагляду за розслідуванням у формі процесуального керівництва, зокрема повноваження, що передбачене п. 2. ч. 2 ст. 36 КПК України стосовно повного доступу до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, за допомогою реалізації якого можна вживати відповідних заходів реагування.

4. На стор. 9 дисертації та у її висновках вказано, що автором обґрунтовується не коректність використання у ч. 2 ст. 36 КПК України терміну нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, яким

не може бути повноваження прокурора з підтримання державного обвинувачення в суді, передбачене п. 15 ч. 2. ст. 36 КПК України.

Така некоректність стосується тільки одного цього пункту, однак стосовно всіх інших пунктів у ч. 2 ст. 36 КПК все коректно. Тому треба було б вказати на доцільність виключення п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК з тексту цієї частини, а не тільки формулювання з нього окремої частини цієї ж статті.

5. На сторінках 114-115 дисертації здобувач «не заперечуючи наведених тверджень і здебільшого погоджуючись із висловленими позиціями вчених та не вдаючись до гострої дискусії з приводу» визначення поняття повідомлення та його змістовного наповнення, зважаючи на предмет дослідження, констатує, що повідомлення особі про підозру в теорії кримінального процесу може тлумачитись: як важливе процесуальне рішення, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням з прокурором; як процесуальна дія; як інститут кримінального процесуального права; як форма повідомлення у кримінальному провадженні; як процесуальний акт.

З огляду на це, вважаю, що було б доречним у роботі розкрити зміст даного поняття у всіх його проявах, які зазначені автором. Разом з тим, вважаю, що висловлені зауваження та пропозиції стосуються переважно часткових проблем, можуть становити собою предмет наукової дискусії в процесі публічного захисту і істотно не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи.

Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертаційного дослідження.

На підставі викладеного вище констатую, що подана дисертація Палюха Андрія Ігоровича «Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування» є самостійною, закінченою роботою, яка відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук (пп. 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567), її зміст відповідає заявленій науковій спеціальності, а автор за підсумками публічного захисту

заслугує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

Професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Харківського університету внутрішніх справ
к.ю.н., старший науковий співробітник

М.В. Стацак